

Hvem skal eie publiserte artikler?

Det er urimelig at forskere skal betale for å få adgang til egne og andres forskningsresultater.

Forfattere

Grete Strand
Avdelingsdirektør

Magne Nylenna
Direktør

Sykepleien Forskning 2013 8(1)(84-85)
DOI: <https://doi.org/10.4220/sykepleief.2013.0035>

De aller fleste som publiserer forskningsresultatene sine i et tidsskrift, sier samtidig fra seg rettighetene til den publiserte artikkelen. Resultatene fra den forskningen som er gjort, må kjøpes tilbake i form av tilgang til tidsskriftene. Dette koster mange penger for de offentlige institusjonene, mens internasjonale forlag har stor fortjeneste på dette systemet. Det er ofte også slik at tidsskriftene baserer sin kvalitetssikring på kollegabasert rettelse av artiklene som kommer inn til redaksjonen. Dette er i stor grad gratisarbeid, og utført i en arbeidstid som er betalt av det offentlige. Bare ved Universitetet i Tromsø er slik kvalitetssikring på vegne av tidsskrifter estimert til 23 vitenskapelige årsverk (1).

Vekkelse

«Forskere får midler fra samfunnet til å drive sin forskning. Da er det urimelig at fellesskapet skal betale for å få tilgang til resultatene fra forskningen», skriver Arild Bjørndal og Magne Nylenna i en kronikk i Dagbladet i 2006. Situasjonen er dessverre den samme i dag, men det skjer en veksel flere steder i verden over urettferdigheten i dette. Wikipedia-grunnlegger Jimmy Wales er engasjert av den britiske regjeringen for å jobbe for fri, online tilgang til all forskning som er betalt av skattebetalerne i Storbritannia. Det er en stor kampanje på gang, der 11 000 forskere har skrevet under på en boikott av tidsskriftene som eies av en av de største forleggerne i verden; Elsevier. (2)

Danmark

«I Danmark har forskere og forskningsinstitusjoner stått i den paradoksale situasjon, at de må betale for at få adgang til sine egne og andres forskningsresultater», skriver Informationen.dk i juni i fjor. (3). «Dette til tross for at det er de samme forskerne og forskningsinstitusjonene som utfører forskningen, sammenfatter resultatene i vitenskapelige artikler og forærer dem til de vitenskapelige tidsskriftene, som får dem gratis kvalitetssikret av andre forskere.» Nå har forskningsrådene i Danmark nylig vedtatt en policy for «open access» (åpen arkivering/publisering) som skal gjøre offentlig finansiert forskning tilgjengelig for alle. Allerede i 2007 kom EU med en konklusjon om viktigheten av å gjøre offentlig finansiert forskning fritt tilgjengelig for alle.

Open access

«Open access» er et alternativ som benyttes stadig mer for publisering. Det innebærer at vitenskapelige artikler gjøres fritt tilgjengelig på internett. Det skjer ved at man velger å publisere vitenskapelige artikler i tidsskrifter med åpen publisering. De som likevel ønsker å publisere i et mer tradisjonsrikt tidsskrift, kan sørge for å få en avtale med tidsskriftet slik at de kan egenarkivere artikkelen i ettertid. Slik beholder forfatteren opphavsretten til artikkelen, og gir brukere tillatelse til å lese, laste ned, kopiere og søke i artikkelen uten å forlange penger for det. På den måten vil artikkelen være mer tilgjengelig for andre, noe som også gjør at forskningen kan bli mer lest og brukt.

Status i Norge

Universitetet i Tromsø lanserte i februar 2011 et publiseringsfond som skal finansiere forfatterbetaling i «open access-tidsskrifter». I 2010 vedtok styret ved Universitetet i Tromsø en helhetlig, institusjonell policy for «open access». Forskningsrådet gjorde i 2010 endringer i sine generelle kontraktsvilkår, og blant endringene er et krav om åpen arkivering/publisering. Det er imidlertid behov for at alle i Norge som skal publisere i tidsskrift får uttelling for å velge den åpne varianten. Dette kan skje ved at man setter av en pott av forskningsmidlene til publisering i open access-tidsskrifter. Det kan forhandles frem nasjonale avtaler med disse tidsskriftene slik at man får en best mulig pris. Det er også behov for en tydelig policy på dette fra myndighetene slik at offentlige institusjoner får tydelige instruksjoner om hvilken retning man skal velge. Forskere, institusjonene de er tilknyttet og de som finansierer forskningen må komme på banen for å endre systemet slik det er nå.

Hva kan forfatterne gjøre?

Forfatterne må vise engasjement og komme på banen for at det skal bli en endring. Det er minst to muligheter i dag for å fortsatt bevare rettighetene til artiklene man publiserer:

Man kan velge å publisere i et open access-tidsskrift, det vil si et tidsskrift som gir fri tilgang til alt innhold. Slike tidsskrifter, som det blir stadig flere av, får sine inntekter fra forfatterne i stedet for leserne. Kostnadene ligger vanligvis på

10–15 000 kroner per artikkel. En studie fra 2012 viser at open access-tidsskrifter har like høy siteringsfrekvens og status som andre tidsskrifter. Noen vil imidlertid ønske å publisere i et mer tradisjonsrikt tidsskrift som er bedre kjent i fagmiljøet. Da blir det desto viktigere å egenarkivere artiklene sine.

Alle forskere bør lagre en kopi av artiklene sine i en åpen database, Det finnes flere slike databaser, ofte knyttet til akademiske institusjoner. Ulike tidsskrifter har ulike regler for slik arkivering. Noen tillater arkivering av den endelige, publiserte artikkelversjonen, gjerne en viss tid etter primærpublisering, mens andre kun tillater arkivering av manuskriptet som ble innsendt til vurdering.

University of Nottingham har laget en oversikt over de tillatelser som utgiverne av ulike tidsskrifter gir til slik arkivering (<http://www.sherpa.ac.uk/romeo/>). I dag egenarkiveres kun cirka 6 prosent ifølge tilstandsrapporten for UH-sektoren (4).

Det er utfordringer knyttet til begge modellene, men dersom man ikke jobber internasjonalt og nasjonalt for å forbedre dette systemet, vil man for alltid ha et system der monopolister kan ta den sum de selv ønsker for å selge tilbake til publikasjonenes rettmessige eiere. Er det en situasjon vi ønsker?

Artikkelen er basert på en artikkel skrevet av samme forfattere i Morgenbladet 6. september 2012.

Referanser

1. Peer review at the University of Tromsø: a study of time spent on reviewing and researchers' opinions on peer review

2. The Guardian:

[http://www.guardian.co.uk/technology/2012/may/01/Wikipedia-research-jimm...? CMP=tw_twt_gu](http://www.guardian.co.uk/technology/2012/may/01/Wikipedia-research-jimm...?CMP=tw_twt_gu)

3. Information. dk: <http://www.information.dk/304387>

4. <http://tinyurl.com/czqb54l>